پارادۆکسی سەرکەوتن: شیکردنەوەیەکی لۆژیکی بۆ دیمەنێکی کۆمەڵایەتی.. کارزان عزیز عەبدولرەحمان

ئەم وێنەیە تەنها دیمەنێکی هونەری نییە. ئەمە بەڵگەیەکی بینراوە بۆ واقیعی کۆمەڵگای سەردەمی ئێمە. لە یەک چوارچێوەی بچووکدا، هەموو کێشە ئابوری و کۆمەڵایەتی و ئەخلاقییەکانی سەدەی 21مان بۆ کورتکراوەتەوە. بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی لۆژیکی و ڕیالیستی لێی تێبگەین، پێویستە توخمەکان یەک یەک شیبکەینەوە و پاشان پەیوەندیان بە یەکترەوە بکەین.

[illegible]

لە پشت پەنجەرەکەی ژوورەکەوە شارێکی گەورە دەبینین. تاوەرە بەرزەکان ڕووناکن و نیشانەی گەشەی ئابوری و پێشکەوتن و تەکنەلۆژیا دەدەن. شوشەی پەنجەرەکان وەک ئاوێنە دەدرەوشێتەوە. ئەمە نیشانەی ئەوەیە کە مرۆڤ توانیویەتی سروشت ببەزێنێت و باڵەخانەی بەرز دروست بکات.
بەڵام لە هەمان کاتدا ئاسمان پڕە لە دوکەڵی ڕەش و قاوەیی. ئەم دوکەڵە ئاماژەیە بۆ چەند شتێکی ڕاستەقینە: پیشەسازی پیسبوو، ئاژاوەی ناو شار، ئاگری تووڕەیی خەڵک، یان تێکچوونی ناوەوەی ئەو شارە.
لۆژیکەکەی زۆر سادەیە. هەر گەشەیەک تێچووی خۆی هەیە. شارە گەورەکان ناوەندی دەرفەت و پارە و زانستن، بەڵام هەمان کات ناوەندی گەورەترین جیاوازی چینایەتی و قەرەباڵغی و گەندەڵی و تاوانن.
ئەوەی گرنگە ئەوەیە کە ئەوانەی لە "سەرەوەی" شارەکەن، لە دوورەوە سەیری کێشەکان دەکەن و خۆیان بێبەش دەزانن لێی. ژوورەکە لە باڵەخانەیەکە و ئەمە خۆی ڕەمزێکە بۆ جیابوونەوەی فیزیکی و دەروونی چینی دەسەڵات لە کێشەکانی خەڵکی ئاسایی. ئەوان لەسەرەوەن و سەیری دۆزەخەکەی خوارەوە دەکەن.
شار لە دەرەوە دەسووتێت و ناوەوە سارد و بێدەنگە و کۆندیشنی هەیە. ئەمە پارادۆکسی سەرکەوتنی مۆدێرنە. لە دەرەوە هەموو شتێک خێرا و گەشاوەیە، بەڵام لە ناوەوە بناغەکان دەلەرزێن و ئاسایش

نیە.

[illegible]

ناو ژوورەکە 3 توخمی سەرەکی تێدایە کە بناغەی شیکاریەکەمان پێکدەهێنن. هەموویان بە دەوری پارەوە دەسوڕێنەوە.

1. [illegible]: سندوقێکی ئاسنینی کراوە پڕە لە دەستەی دۆلار. کیسەیەکی گەورەی پارە فڕێدراوەتە سەر زەوی وەک ئەوەی بێبەها بێت. چەند پارەیەکی زێڕینیش لەسەر زەوی و سەر مێز بڵاوکراوەتەوە. پارە لێرەدا تەنها ئامراز نیە بۆ کڕین، بەڵکو بووەتە تەوەر و بناغەی هەموو شتێک. هەموو بڕیار و پەیوەندی و ئەخلاق بە پێوەری پارە دەپێورێت.
2. [illegible]: کورسیەکی گەورەی چەرمی ڕەش، مێزێکی گرانبەهای دار، لاپتۆپی نوێ، کاتژمێری دەست. ئەمانە هەمووی نیشانەی دەسەڵات و کۆنترۆڵ و پێگەی کۆمەڵایەتین. ئەوانەی ئەمانەیان هەیە، یاسا دادەنێن و یاریەکە بەڕێوەدەبەن.
3. [illegible]: لەسەر مێزێکی لاوەکی وێنەیەکی هاوسەرگیری هەیە کە لە ناوەڕاستەوە شکاوە بە دوو پارچەوە. ئەمە گرنگترین توخمە چونکە نیشانەی ئەو تێچووە مرۆڤایەتیەیە کە لە بەرامبەر پارەدا دراوە. واتە بۆ گەیشتن بەم ئاستە مادیە، پەیوەندی مرۆڤایەتی و خێزان و متمانە قوربانی کراوە.

[illegible]

هەر یەکێک لەم سێ کەسە نوێنەرایەتی چینێکی جیاواز دەکات لە کۆمەڵگادا. ئەوان سێ وەڵامی جیاوازن بۆ پرسیاری "چۆن سەرکەوتوو بین؟"

[illegible]

ئەم پیاوە لەسەر کورسیەکەی دانیشتووە. پشتێکی داوەتە پێنجەرە. جلوبەرگی تەواو فەرمی لەبەردایە: کەتی ڕەش، کراوات، عەینەکی ڕەش، کاتژمێری گران. لەبەردەمیدا لاپتۆپ و پارە هەیە و پێدەکەنێت بە دونیایەوە.

لۆژیکی ئەم کەسە بریتیە لە لۆژیکی بازاڕی ڕەها. بۆ ئەو سەرکەوتن تەنها بە یەک شت دەپێورێت: کۆکردنەوەی سەرچاوە. پارە، دەسەڵات، کۆنترۆڵ، زانیاری.

لە بیرکردنەوەی ئەودا هەموو شتێک نرخێکی هەیە و دەکڕدرێت. کات، خزمەت، وفاداری، تەنانەت کەرامەتی مرۆڤیش. بۆیە ژنەکەی

لەبەردەمیدا خزمەتکاریە و پیاوەکەی سەر کەنەکەش نموونەیەکی شکستخواردووە کە هیچ بەهایەکی نیە.

پێکەنینەکەی نیشانەی بێباکی نیە. بەڵکو نیشانەی ئەوەیە کە ئەو هەست دەکات یاریەکەی بردۆتەوە. ئەو لە سیستەمەکەدا براوەیە و یاساکانی خۆی داناوە. بۆ ئەو جیهان شوێنێکە بۆ بەدەستهێنان و کۆنترۆڵکردن، نەک بۆ هاوبەشی و هاوسۆزی.

□□□□□□□□□ □□□□□: □□□□□□□□ □□□□□□□□□□□□□□□ □□ □□

ئەم ژنە لەسەر ئەژنۆ دانیشتووە و قاوەی بۆ پیاوە دەوڵەمەندەکە دەبات. جلەکانی فەرمین بەڵام سێکسین و دیزاینکراون بۆ سەرنج ڕاکێشان. پێدەکەنێت و سەیری ئەو دەکات و چاوەڕێی فەرمانیە.

لۆژیکی ئەم کەسایەتیە ئاڵۆزترینە. لە یەک لای ئەو بڕیارێکی ئابوری داوە. لە کۆمەڵگایەکدا کە دەرفەتەکان کەمن و پێشبڕکێ زۆرە و بێکاری باوە، هەندێک کەس ناچار دەبن “سەرمایەی کۆمەڵایەتی و جەستەیی و جوانی” خۆیان بەکاربهێنن بۆ ئەوەی بەرەو پێش بچن.

ئەو ئیرادەی خۆی بەکارهێناوە بۆ گۆڕینی چین و پێگەی خۆی. بۆیە ناتوانین تەنها پێی بڵێین قوربانییەکی بێدەسەڵات. ئەو ئەکتەرێکی چالاکە لەناو سیستەمەکەدا و یاریەکەی قبوڵ کردووە بۆ بردنەوە.

بەڵام لە لایەکی ترەوە، ئەم کردارە نیشانەی تێکچوونی بەهای کەرامەت و سەنگ و مر□قایەتیە. کاتێک مر□ق خ□ی دەکاتە کاڵایەک بۆ فرۆشتن، ئەوا کۆمەڵگاش بەهاکانی لەدەست دەدات. پێکەنینەکەی دروستکراوە و پیشەییە چونکە بەشێکە لە “ئەرکەکەی”. ئەو نەک تەنها قاوە دەبات، بەڵکو سەرکەوتن و پاراستن دەکڕێت بەو خزمەتەی.

□□□□□□□□□ □□□□□: □□□□□□□□ □□□□ □□□□□ □ □□□□□□□□

ئەم پیاوە لەسەر کەنەکەیەک دانیشتووە. جلێکی ئاسایی و سادە لەبەردایە. دەستەکانی بەیەکەوە بەستووە و سەیری دیمەنەکە دەکات بە چاوێکی پڕ لە توڕەیی و خەم و بێهیوایی. لە تەنیشتی وێنەیەکی هاوسەرگیری شکاو.

لۆژیکی ئەم کەسە بریتیە لە لۆژیکی دۆڕان و دەرکەوتن لە یاری. ئەم پیاوە لە ڕابردوودا هەموو شتێکی هەبووە. وێنەی هاوسەرگیریەکە بەڵگەیە لەسەر خێزان و پلان و خەون و ژیانێکی ئاسایی.

بەڵام لە سیستەمێکی ئابوریدا کە تەنها بەهێزترین و بێڕەحمترین دەباتەوە، ئەو نەیتوانی خۆی بگونجێنێت. ڕەنگە ڕاستی گۆت، ڕەنگە دزی نەکرد، ڕەنگە خۆی نەفرۆشت. لە ئەنجامدا هەموو شتێکی لەدەست دا: خێزان، پارە، پێگە، باوەڕ بە سیستەم.

ئێستا ئەو تەنها بینەرە. ناتوانێت شەڕ بکات چونکە دەسەڵاتی نیە.

ناتوانێت خۆی بفرۆشێت چونکە ئەخلاقی ڕێی پێ نادات. بۆیە بێدەنگی و تەماشاکردن هەڵبژاردووە. توڕەییەکەی ل□ بەر ناداپ□روەری سیستەمە و خەمەکەی ل□ بەر ئەوەیە کە زۆر درەنگ تێگەیشتووە. ئەو نوێنەرایەتی ئەو ملیۆنان کەسە دەکات کە دەڵێن "یاریەکە لە سەرەتاوە ناداپ□روەرانە بوو".

□□□□□□□: □□□□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□ □□□□□□□□□
کاتێک ئەم سێ کەسایەتیە لەگەڵ توخمەکان کۆدەکەینەوە، سێ یاسای سەرەکی دەبینین کە سیستەمەکە بەڕێوەدەبات.
□□□□□ □□□□□: □□□□□□□□□□□□ □□□□□□□□□
پێشکەشکردنی قاوە لەسەر سینیەک ئیتر کردارێکی ئاسایی و ئینسانی نیە. بوووەتە مامەڵەیەک. خزمەت بەرامبەر پارە و پاراستن و سەرکەوتن. کاتێک هەموو پەیوەندییەک دەبێتە مامەڵە، ئەوا خۆشەویستی و هاوڕێیەتی و خێزانیش دەبنە کاڵا کە نرخەکەیان دادەبەزێت و دەبەرزێتەوە. ئەمەش بە ڕوونی لە وێنەی شکاوەکەدا دەبینین. هەر شتێک کە نرخی مادی نەبێت، بێبەها دەبێت و فڕێدەدرێت.

□□□□□ □□□□□: □□□□□□□□ □□□□□□□
پیاوەکەی سەر کەنەکە سەیری گەندەڵی و بازرگانیکردن دەکات و هیچ ناکات. بۆچی؟ چونکە دەزانێت تاک و تەنها هیچ ناگۆڕێت و تەنها خۆی زیان دەکات. ئەمە دیاردەیەکی کۆمەڵایەتیە کە پێی دەڵێن "بێدەنگی زۆرینە". زۆربەی خەڵک ل□ بەرامبەر ناداپ□روەریدا بێدەنگن نەک چونکە ڕازین، بەڵکو چونکە هەست بە بێهێزی دەکەن و دەترسن تێچووی قسەکردن و شەڕکردن بدەن.

□□□□□ □□□□□: □□□□□□□ □□□□□ □□□□□□□□□
سندوقی پارەی کراوە لە ژێر مێزدا و کەس سەیری ناکات. وەک شتێکی ڕۆژانە مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت. کاتێک گەندەڵی و خیانەت و بازرگانیکردن بە بەهاکان دەبێتە شتێکی ڕۆژانە و بێسزا، ئەوا بناغەی کۆمەڵگا هەڵدەوەشێتەوە. ئەوەی دوێنێ نائاسایی و شەرمەزارکەر بوو، ئەمرۆ دەبێتە ئاسایی و پ□و□یست.

□□□□□□□: □□□□□□□□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□
ئایا ئەم دیمەنە خەیاڵی و ئەفسانەییە؟ بەپێی داتاکانی ئابوری و کۆمەڵایەتی و ڕاپۆرتە جیهانیی□کان، نەخێر. ئەمە ڕەنگدانەوەی چەند دیاردەیەکی ڕاستەقینەیە کە ئێمە هەموو ڕۆژێک دەبینین.
یەک□م: □□□□□□□ □□□□□□□□□. ل□ جیهاندا ڕێژەی سەروەت لە دەستی

کەمینەیەکی زۆر کەمدایە. چینی ناوەڕاست لە زۆر وڵاتدا لەناو دەچەقێت و دەبەتە هەژار. هەندێک زۆر بەرز دەبنەوە و هەندێک زۆر دادەبەزن. هەمان دیمەنی پیاوە دەوڵەمەندەکە لەسەر کورسی و پیاوە هەژارەکە لەسەر کەنەکە.

دووەم: [illegible]. یەکێک لە سەرەکیترین هۆکارەکانی جیابوونەوە لە جیهاندا پەستانی ئابوری و نەبوونی کاتە. خەڵک 16 کاتژمێر کار دەکەن بۆ پارە و لە کۆتاییدا خێزان و هاوسەر و منداڵەکانیان لەدەست دەدەن. وەک وێنەی شکاوەکە.

سێیەم: [illegible]. لە سەردەمی سۆشیال میدیادا، مرۆڤەکان فێربوون خۆیان بفرۆشن. بۆ لایک، بۆ پارە، بۆ ناوبانگ، بۆ سپۆنسەر. ئەمە هەمان لۆژیکی ژنەکەی ناو وێنەیە بەڵام لە شێوەیەکی دیجیتاڵی و گشتگیریدا. خەڵک کەرامەتی خۆیان دەدەنە لاوە بۆ بینراو بوون.

[illegible]

بۆ تێگەیشتنێکی قوڵتر، پێویستە بچینە ناو دەروونی هەر کەسێک و بزانین چ بووەتە هۆی ئەم کردارانە.

[illegible]: ئەو تووشی “بێهەستی دەسەڵات” بووە. کاتێک کەسێک بۆ ماوەیەکی درێژ لەسەرەوە بێت و هەموو شتێکی دەست بکەوێت، توانای هاوسۆزی و هەستکردن بە ئازاری خەڵک لەدەست دەدات. بۆی مرۆڤەکان دەبنە ژمارە و ئامار و سەرچاوەی مرۆیی. پێکەنینەکەی نیشانەی ئەوەیە کە ئەو ئیتر ناتوانێت جیاوازی بکات نێوان سەرکەوتنی ڕاستەقینە و سەرکەوتنی درۆی کاتی.

[illegible]: ئەو تووشی “دژایەتی ناوەکی – Cognitive Dissonance” بووە. لە یەک لای دەروونی دەزانێت ئەوەی دەیکات هەڵەیە و دژی بەهاکانە، لە لایەکی ترەوە مێشکی دەڵێت “هیچ ڕێگایەکی ترم نیە، دەبێت بژیم”. بۆیە پێدەکەنێت و [illegible] دەگۆڕێت بە ئەوەی خۆی قایل بکات کە بڕیارەکەی دروستە. ئەمە میکانیزمێکی بەرگری دەروونیە بۆ بەرگریکردن لە خۆی.

[illegible]: ئەو تووشی “شۆکی دوای شکست و خەم” بووە. قۆناغی تووڕەیی و قبوڵ نەکردنی تێپەڕاندوە و گەیشتووەتە قۆناغی بێدەنگی و خەم. ئەو سەیری دەکات چونکە هیچ وزەیەکی تری بۆ شەڕکردن و گۆڕانکاری نەماوە. وێنەی شکاوەکە هەمیشە یادگاری ئەوەیە کە چی لەدەست داوە و کام ڕێگای هەڵەی هەڵبژارد.

[illegible]

ئەم دیمەنە لە زۆر شوێنی جیهان دەبینرێت بە شێوەیەکی جیاواز.
لە وڵاتانی گەشەسەندوودا، شارە گەورەکان وەک نیویۆرک و لەس

ئەنجلەس و لەندەن تاوەری بەرزیان هەیە و لە تەنیشتیاندا خەڵکی بێ ماڵ و حاڵ و خێوەت دەژین. جیاوازییەکی گەورە.
لە وڵاتانی گەشەکردوودا، کۆمپانیا گەورەکان سەدان ملیار دۆلار قازانج دەکەن و لە هەمان کاتدا کرێکارەکانیان بە کەمترین مووچە و بێ بیمە کار دەکەن.
لە هەموو شوێنێک، سیاسەت و ئابوری پێکەوە گرێدراون. کەسێک کە پارەی زۆری هەیە دەتوانێت کاریگەری لەسەر یاسا و بڕیارەکان و میدیا هەبێت. ئەمە هەمان کورسی گەورەی ناو وێنەیە. دەسەڵات هەرگیز بە تەنها نییە، هەمیشە لەگەڵ پارەدایە.

[illegible]:

ئەم وێنەیە ڕەشبینانەیە بەڵام ئامانجی ڕەشبینیکردن و ناهیوایی نییە. ئامانجی ئاگادارکردنەوە و لێدانە لەسەر زەنگی مەترسییە.
لۆژیک پێمان دەڵێت: هەر سیستەمێک کە تەنها یەک پێوەری هەبێت بۆ سەرکەوتن و بەها، ئەوا لە کۆتاییدا دەشکێت. ئەگەر تەنها "پارە" پێوەری سەرکەوتن و بەها و مرۆڤایەتی بێت، ئەوا مرۆڤایەتی دەدۆڕێت و دەگاتە ناوەوەی ئەو ژوورەی ناو وێنەکە.
چارەسەر چییە؟ چارەسەر لە دەست هەر سێ کەسایەتییەکدایە. هیچ کەسێک تەنها قوربانی نییە و هیچ کەسێکیش تەنها تاوانبار نییە.

1. [illegible] کە پارەکەی بەکاربهێنێت بۆ دروستکردن و پاڵپشتی و کارهێنان نەک تەنها بۆ کۆکردنەوە و خەزنکردن. دەسەڵات بێ بەرپرسیاریەتی دەبێتە گەندەڵی و وێرانکاری.
2. [illegible] کە بڕیار بدات کەرامەت و سەنگ و خۆشەویستی خۆی گرنگترە لە هەر سامان و ناوبانگێک. گەیشتن بە بەها، لە ڕاستیدا گەیشتن نییە بەڵکو دۆڕانە.
3. [illegible] کە لە جیاتی بێدەنگی و خەم، دەنگ بەرزبکاتەوە و هاوپەیمانی دروست بکات و سیستەمێکی تر داوا بکات. گۆڕانکاری هەمیشە لەلایەن تاک و بێدەنگانەوە دەست پێدەکات.

ئەگەرنا، شارەکە لە دەرەوە بەردەوام دەسووتێت و ئێمەش لە ناوەوە سەیری یەکتری دەکەین و بازرگانی بە یەکتر و بەهاکانمان دەکەین تا ڕۆژێک هیچمان نامێنێت جگە لە پارەیەکی بێبەها و وێنەیەکی شکاو.

[illegible]: ئەم وێنەیە پرسیارێکی ڕاستەوخۆ لە ئێمە دەکات. تۆ

کام کەسیت لەم سێ کەسە؟ و گرنگتر: تۆ دەتەوێت لە کوێى ئەم شارە بسووتێيت؟ لەسەرەوە لەگەڵ دوکەڵەکە، یان لە ناوەوە لەگەڵ بێدەنگیدا؟